
ՕՏԱՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ «ԴՐՈՇԱԿԻ» ԷՋԵՐՈՒՄ
(1899-1914)

ԱՐԲԱՆԱՍՅԱՆ Ա. Ա.

ՀՅԴ «Դրոշակի» խմբագրությունը թերթի գործունեության առաջին իսկ տարիներից, կարևորելով գեղարվեստական գրականության՝ որպես ընթերցողի հետ անմիջական կապի լավագույն միջոցի դերը, պարբերաբար տպագրում էր ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս և եվրոպական հեղինակների ստեղծագործությունները: Դրանց ընտրությունը ուղղակիորեն պայմանավորված էր Երկրում տիրող պատմաքաղաքական իրադրությամբ և ժամանակի առաջադրած խնդիրների արձարժմամբ: Անշուշտ, բոլոր ժամանակներում էլ գրականությունն իրականացրել է մարդկային արժեքների պահպանման կարևորագույն խնդիրը (այլ հարց է, թե որքանով է այն հաջողվել):

Օսմանյան բռնատիրության դեմ ազատագրական պայքար մղած ժողովուրդների հոգեբանության վրա անջնջելի հետք էր թողել թուրքական բարբարոսությունը: Նման էին նրանց տառապանքները, ցավերն ու վշտերը, անգամ թշնամու դեմ հերոսական պայքարի դրվագները: Ընդ որում, թերթում տպագրված հեղինակներն հիմնականում անդրադարձել են և՛ հայ, և՛ այլ ժողովուրդների ազատագրական պայքարի պատմությանը: Այսպես, իտալացի սոցիալիստ-հեղափոխական Ամիլկար Չիպրիանիի «Կիցո»¹ պատմվածքը հերոսականության վառ օրինակ է հանուն հայրենիքի կոպող զինվորի համար: Ժողովուրդների ազատության համար պայքարող կամավորական Չիպրիանին հերոս է անվանում Կիցոյին, որ ծնված էր հրամանատար լինելու համար, սակայն դարձել էր ավագակապետ: Կիցոն սպանվել էր անհավասար մարտում՝ փրկելով ընկերների կյանքը: Նրա կերպարի միջոցով հեղինակը ընդհանրացնում է պայքարի անհրաժեշտության և հերոսականության գաղափարները՝ գրելով՝ «Հեղափոխության հասկություններից մեկն է դուրս բերել ամբոխի միջից հերոսներ, որոնք կոչվում և մեռնում են գաղափարի համար»²: «Հայերը»³ հոդվածում Չիպրիանին իր մտահոգությունն է հայտնում հայ ժողովրդի ճակատագրի վերաբերյալ: Նա՝ որպես բարեկամ, անկեղծ գրույց է վարում հայ մարդու հետ՝ ասելով, որ բավական են «տառապանքներն ու մարտիրոսաբանությունը», եկել է քաջության և հանդգնության ժամանակը: Նա փորձում է ոգեշնչել՝ օրինակներ բերելով իր մասնակցությամբ մղված կռիվների

¹ Դրոշակ, 1899, N 9, հոկտեմբեր, էջ 142:

² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում, 1901, N 9, դեկտեմբեր, էջ 149 (Բրբեկ պատասխան «Եւրօ-պայի Հայ Ուսանողական Միութեան» ղիմումի՝ Ա. Չիպրիանի հետևյալ յօդածը հրատարակած է «Լա պոիտ Ռեբիւրիկի» մէջ):

պատմությունից. «Տեսէք պզտիկ Կրետէն, որուն համար ես երկու հեղ կուեցայ: Ապստամբեցաւ ան, նեղ օրեր քաշեց, կուեցաւ, և ազատեցաւ թրքական լուծէն: Անոնց պէս ըրէք, դուք այն ատեն պիտի շահագրգռէք ժողովուրդները ձեր դատով»⁴: Չիպրիանին թուրքի հետ թուրքի պէս վարվելու կոչ է անում՝ արդար համարելով ազատության համար մղվող ամեն պատերազմ, ամեն միջոց: Նա վստահեցնում է, որ ժողովուրդն ինքն է ընտրում իր ապրելու եղանակը, այն է՝ «Կամ մեռնիլ հերոսի պէս զենքը ավիին, կուելով, կամ մեռնիլ անարի և վատասիրտ, համակերպ ու լալկան»: Չիպրիանիի արտահայտած մտքերի, դատողությունների տրամաբանական շարունակությունն է Պրոսպեր Մերիմեի «Մաթեո Ֆալկոնե»⁵ պատմվածքը: Մաթեո Ֆալկոնեն «նույնչափ լավ ընկեր է, որչափ և վտանգավոր թշնամի»: Նա ողորմած էր շատերի, բայց ոչ թշնամու, առավել ևս, մատնիչի հանդեպ: Փոքրիկ Ֆորտունատոն նրա որդին, հինգ ֆրանկանոցի դիմաց վիրավոր Զիանետտոյին թաքցրել էր խոտի դեզի մեջ, ապա և մատնել վերջինիս՝ չկարողանալով դիմանալ փայլուն ժամացույց ունենալու գայթակղությանը: Մոլեգնած Մաթեոն սատնասրտորեն սպանում է իր մինուճար որդուն, որը հիմա միայն մատնիչ էր իր համար: Նա հավատացած էր ու համոզված՝ արդարացի էր իր արարքը. չէ՞ որ զինվորի համար պատիվը հայրենիքին ազնվորեն ծառայելն էր:

Չվարանել, դիմակայել հողմերին, գնալ նվիրական երազների հետևից և հանուն գերագույն գաղափարի պատրաստ լինել անգամ անհնարինը հնարավոր դարձնելուն. սա էր Պ. Մերիմեի հերոսի կենսափիլիսոփայությունը: Այս գաղափարախոսության այլ լաբանական արտահայտությունն են Մ. Գորկու «Մրրկահալը»⁶) «Մրրկահավի երգը»⁷, «Կյանքի դիմաց»⁸, «Խորտակված կապանքներ»⁹ խոհափիլիսոփայական պատկերները: Խմբագրության դիտարկմամբ, Գորկին «իր ուղղութիւնով անպայման ամենահամակրելին» էր հայ ընթերցողի համար: «Լուսական զննաններում» հոդվածը ներկայացնում է սիրիյան բանտերում կատարվող քստմենլի եղեռնագործությունները¹⁰: Սակայն Գորկուն առավել բարկացնում էր քաղաքակիրթ հասարակության բացակա-

⁴ Նույն տեղում:

⁵ Թերթը նշում է. «Ֆրանսիացի վիպագիր Մերիմեի (1803-1870) այս պատկերը առաջարկում ենք մեր ընթերցողին իբր իրական կեանքից վերցրած մի ճշգրիտ նկար, որ ցույց է տալիս, թե ինչպես են նայում ուրիշ երկրներում մատնութեան վրա» (նույն տեղում, 1900, N 5, հուլիս, էջ 77):

⁶ Նույն տեղում, 1901, N 6, օգոստոս, էջ 99:

⁷ «Առաջին անգամ հայ իրականության մեջ թարգմանել է Ավ. Բսահակյանը, և առաջին անգամ հրատարակել է «Դրոշակը» Ժնևում 1901 թ. արևմտահայերեն «Մրրկահավի» վերնագրով» (Բսահակյան Ավիլ, Ավետիք Բսահակյանը և ռուս գրականությունը, Ե., 1984, էջ 421):

⁸ Դրոշակ, 1901, N 8, նոյեմբեր, էջ 143:

⁹ Նույն տեղում, 1903, N 1, հունվար, էջ 14:

¹⁰ Նույն տեղում, 1912, N 9, հոկտեմբեր, էջ 220:

յությունը: Նա խոսքն ուղղում է հեղափոխական «պառակտուն բանակի», ամբողջ Ռուսաստանի դեմ, որ լռելյայն հանդուրժում է ամեն տեսակ անարգանք: Մեղադրում է ռուս հասարակությանը սեփական արժանապատվության նկատմամբ ցուցաբերած անտարբերության համար:

«Դրոշակի» խմբագրությունը ծանուցում է Փարիզում հիմնադրված «Պրո Արմենիա» երկշաբաթաթերթի գործունեության մասին՝ հայտնելով, որ «Թերթոն» գրական բաժինը պարբերաբար անդրադառնալու է աչքի ընկնող հրապարակումներին՝ նպատակ ունենալով հայ հասարակության զանազան խավերին տեղյակ պահել Եվրոպայում մեզ համակիր հայտնի գրողների, հասարակական-քաղաքական գործիչների մտքերին¹¹: Հետաքրքրական է Ժ. Կլեմանսոյի «Արյունաշաղախ ձեռքը»¹² հոդվածը, որտեղ հեղինակը վերլուծության է ենթարկում մեծ տերությունների՝ «որպես դարանամուտ գազանների» վարած քաղաքականությունը: Աշխատավոր ժողովուրդները ուժասպառ են լինում, որպեսզի «բազմաման» իրենց դարավոր ջանքերի արդյունքների «ռնչաց-ման գործիքները», իսկ եղբայրության քարոզները ծիծաղելի, նույնիսկ զգվելի են դարձել: Հատկապես ուշագրավ էին Ֆրանսիս դը Պրեսանսեի և խմբագրապետ Պիեռ Քիյառի հոդվածները, նամակները, որոնք հիմնականում իրադարձությունների պարզաբանումներ էին, վերլուծություններ, տեսակետներ: Թերթը մեջբերում է անում Պրեսանսեի «Ցարը և Հայերը» հոդվածից, որում խոսվում է հայերի նկատմամբ ռուս կառավարության վերաբերմունքի մասին: Պրեսանսեի մարդկային նկարագիրը պարզորոշ երևում է այն անկեղծ ոգևորության մեջ, որն ապրում էր նա Օսմանյան Թուրքիայում կատարվող բարեփոխումների ժամանակ: Իսկ Պիեռ Քիյառը լավատեսությամբ հավատացնում էր, որ եկել է թուրք և թրքահպատակ այլ ժողովուրդների համերաշխ ապրելու ժամանակը: Նա գրում է, որ հենց թուրք գյուղացիները նույնքան տառապած էին, որքան և հայերը, որոնց հետ երբեմն խաղաղ ապրում էին: Նրանք սկսել են հասկանալ, որ իրենց միակ և բուն թշնամին Աբդուլ Համիդն է և «գիշակեր շուներու այն ոհմակը», որն ապրում է իր գործած ոճիրների ավարով: Քիյառը համոզված էր, որ թուրքերը, հայերը, ալբանացիները, բուլղարները, հույները, հրեաները և քրդերը «այլևս չպիտի բավականանան ունայն անեծքներով, այլ զինվեն գերագույն նպատակի գիտակցութեամբ»¹³: «Դրոշակը» բազմաթիվ էջեր է նվիրում Քիյառին՝ նրան համարելով բոլոր հայասեր եվրոպացիների մեջ մեզ ամենահարազատն ու մտերիմը, ավելի քան ընկեր-բարեկամ, այդ բառի

¹¹ Նույն տեղում, 1900, N 9, հոկտեմբեր, էջ 142:

¹² Նույն տեղում, էջ 143:

¹³ Նույն տեղում, էջ 6:

իսկական նշանակությամբ, «մի ճշմարիտ համաշխարհային քաղաքացի»¹⁴: Չարմանալի խորն էր նրա սերը հայ ժողովրդի նկատմամբ:

Գաղտնիք չէ, որ եվրոպական աստաններում Հայկական հարցի նկատմամբ անտարբերության մթնոլորտ էր ձևավորվել. պետք էր նախ «խոսեցնել մեծ մամուլը», և դա կարճես հաջողվեց Պրեսանսեին: Հողվածագիրը գովեստով է խոսում նրա մատուցած ծառայության մասին՝ նշելով, որ նրա տրամադրության տակ էր Temps-ի առաջին սյունակը, որտեղ արձարծվում էին միջազգային քաղաքականության կնճռոտ հարցերը: Եվ այդ ազդեցիկ օրգանի առաջին սյունակը նվիրեց «Պրո Արմենիային» ու նրա դատին¹⁵: Նրանց շնորհիվ թերթը հաջորդ համարից արդեն դրսևորեց իր քաղաքական երանգը: Այն, տեղեկատու օրգան լինելուց զատ, կոչվ էր տալիս հայ ժողովրդին ստրկացնող երկու մեծ բռնապետությունների՝ Թուրքիայի և Ռուսաստանի դեմ:

ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ПИСАТЕЛЕЙ НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ "ДРОШАК" (1899-1914)

АБРААМЯН А. А.

Резюме

С 1899 г. газета "Дрошак" издавала армянские переводы ряда произведений зарубежных авторов, таких как "Кицо" Амилькара Чиприани, "Матео Фальконе" П. Мериме, "Песня о Соколе" М. Горького, "Молодой солдат" Ламенне, а также статей Клемансо, Пьера Кийар, Пресансе, опубликованных в журнале "Про Армения", издававшемся во Франции. Эти произведения были созвучны идеологии национально-освободительной борьбы и отражали множество проблем, актуальных для армянского народа.

WORKS OF THE FOREIGN WRITERS IN THE NEWSPAPER "DROSHAK" (1899-1914)

A. ABRAHAMYAN

Abstract

In 1899 the editorial office of "Droshak" newspaper publishes translations of some works by foreign writers such as "Kicio" by Amilcar Cipriani, "Mateo Falcone" by P. Mérimée, "Song of a Falcon" by M. Gorki, "Young Soldier" by Lamennais, as well as some articles by Clemenceau, P. Quillard, Pressensé that were being published in "Pro Armenia" journal in France. The content of these works was consistent with the ideology of the national liberation struggles, reflecting many issues that the Armenians were facing and keeping informed about the point of view of European intellectuals supporting Armenians in this struggle.

¹⁴ Նույն տեղում, 1912, N 1, հունվար, Առաջնորդող:

¹⁵ Նույն տեղում: